

Универзитет у Београду - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ
СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”**

Београд, 6. децембар 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА
И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

ЗБОРНИК РАДОВА
научни скуп националног значаја
Београд, 6. децембар 2016.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Александар Југовић
Проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић
Доц. др Александра Грбовић

Рецензенти:

Проф. др Мирко Филиповић, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Бранислав Бројчин, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Мирослав Бркић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД.

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-089-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 27.12.2016. године, Одлуком бр. 3/171 од 29.12.2016. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”, групе аутора, који су уредили проф. др Александар Југовић, проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић и доц др Александра Грбовић.

Зборник је настао као резултат пројекта „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Изазови и могућности социјалне инклузије ромске деце у образовни систем

Драгица БОГЕТИЋ
Александар ЈУГОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Резиме

Уводном делу рада разматрају се модели социјалне интеграције Рома и Декларација „Декаде инклузије Рома (2005-2015)“. У оквиру ове деценије усвојене су бројне Стратегије и Акциони планови којима је крајњи циљ унапређење положаја Рома и Ромкиња, смањење сиромаштва и социјално укључивање. Како се образовање посебно издваја као једно од главних средстава изласка из зачараног круга сиромаштва, а уједно представља и једну од најугроженијих животних димензија Рома, посебна пажња у раду је посвећена актуелном стању образованости Рома, са аспекта значаја и препрека за остваривање овог основног људског права. Циљ рада јесте приказ правног оквира, различитих активности и афирмативних мера које Србија спроводи како би се олакшала интеграција Рома у образовни систем. Према Извештају мониторинга, од 70% до 90% деце ромске националности која се упишу у основну школу у неком тренутку напусте школовање. Стога, закључна разматрања су усмерена на приказ и анализу одређених препорука из Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији (2016-2025) намењених превенцији раног напуштања школовања и стварању услова за потпунију подршку и помоћ образовној интеграцији Рома.

Кључне речи: *Роми, социјална инклузија, образовни систем, стратегије, афирмативне мере*

УВОД

Положај и интеграција Рома су постали битан предмет и манифестан део јавног дискурса у Србији од 2000. године. Тада је почело усвајање бројних акционих планова за побољшање њиховог положаја у Србији, а напредак је уочљив у односу на деведесете године прошлог века, најпре у здравству и образовању, иако се не може исто уочити када се посматрају економски и стамбени услови живота Рома (Matejić, 2014).

Различити аутори су анализирали могућности најадекватнијих решења када је у питању социјална интеграција Рома. Један од модела социјалне интеграције заступа

становиште по којем је неопходан стратешки обрт понашања свих државних институција и битних друштвених чинилаца, од негативне ка позитивној дискриминацији, што би представљало пут од фактичке асимилације ка истинској интеграцији Рома (Jakšić, 2002). Са друге стране, постоје модели који се ослањају на идеје интеркултурализма и шему социјалне стратификације Макса Вебера. Према овом моделу, напоре ка социјалној интеграцији би требало да уложе сами Роми, док је држава ту да понуди подстицај и правну и економску подршку (Đorđević, 2004).

Након разматрања различитих модела и начина социјалне интеграције, у Србији се створила друштвена и политичка клима која је довела до потписивања међународне Декларације о Декади инклузије Рома (2005-2015). Декада инклузије Рома представља међународну иницијативу чијим инаугурисањем 2005. године у Софији, државе потписнице се обавезују на реализацију активности које подстичу инклузију Рома у свим релевантним животним сферама. У фокусу је деловање на унапређењу социо-економског статуса са главним циљем премошћавања друштвеног јаза између Рома и већинске „неромске“ популације. Декларација делује у оквиру области образовања, становања, запошљавања, здравља, културе, медија и информисања и социјалне заштите. Фокус Декларације је на омогућавању приступа личним документима, политичкој партиципацији, сузбијању дискриминације, а бави се и питањима положаја жена и интерно расељених лица и повратника на основу споразума о реадмисији (Декада Рома – Центар за права мањина, 2006).

У оквиру Декаде инклузије Рома, настао је и Ромски образовни фонд (REF) који представља међународну невладину организацију чија је крајња мисија да се, кроз пратећу политику и програме који обезбеђују квалитетно образовање за Роме, ради на десегрегацији образовних система. Кроз своје активности REF промовише укључивање Рома у све аспекте националних образовних система земаља које учествују у Декади инклузије Рома¹.

Политички оквир ове декларације представља Стратегија за унапређивање положаја Рома која је усвојена 2009. године, док практично деловање обезбеђује Акциони план за спровођење Стратегије у периоду од 2009. до 2011. године (Стратегија за унапређивање положаја Рома, 2010). Циљеви „Стратегије за унапређивање положаја Рома 2009-2015“ били су усмерени на дугорочне мере спречавања сиромаштва и остваривања равноправности грађана, али за њихово остварење није креиран потпуни нормативни основ. Ово представља један од разлога усвојења „Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016–2025“, чији је један од примарних циљева стварање услова за пун приступ остваривању људских права Рома.

Општи циљ овог рада је анализа обележја, изазова и могућности социјалне инклузије ромске деце у образовни систем у Србији, као кључне компоненте ширих политика социјалног укључивања Рома. Посебан циљ рада јесте анализа правног оквира, различитих активности и афирмативних мера које Србија спроводи у интеграцији Рома у образовни систем. У раду се користи статистичка метода преко званичних и истраживачких статистичких показатеља, као и метода анализе садржаја (стратешких) докумената.

1 Лига Рома – Стална конференција ромских удружења грађана:
<https://www.ligaroma.org.rs/sr/dekada-ukratko.html?showall=&start=1>

Социјална искљученост и маргинализација Рома

Роми, са становништвом између 10 и 12 милиона, представљају најмаргинализовану народ у Европи који је суочен са дугим историјским искуством расизма, прогона и дискриминације у свим аспектима живота. Ниво образовања Рома, могућности легалног запошљавања, здравственог и животног стандарда, значајно су нижи него код осталих припадника европске заједнице и поред све већег значаја анализа „ситуације Рома” у међународној заједници (Helms, 2011). Поред овога, Комесар за људска права Савета Европе истиче да постоји велики недостатак у имплементацији људских права Рома који и даље пате од свеprisутне дискриминације и маргинализације на свим пољима (Farkas, 2014).

Маргинализација Рома лишава ову етничку групу да досегне кључне друштвене вредности – благостање, социјалну сигурност, једнакост, равноправност, људско достојанство, стваралачке и креативне потенцијале, слободу и перспективну будућност. Припадници ромске националне мањине су искључени из културних, образовних, политичких и економских процеса у друштву (Milosavljević i Jugović, 2009).

Са једне стране, онемогућавању социјалне интеграције доприносе сиромаштво, необразованост и начин живота који продукују етничку и социјалну дистанцу према Ромима, док са друге, ретка политичка заинтересованост и друштвена (не)иницијатива подривају неравноправно стање ромске националне мањине (Miladinović, 2008). Истраживања која се баве социјалном дистанцом према Ромима скоро конзистентно показују да се највећи степен социјалне дистанце и стереотипа развија према овој етничкој групи, чак и код самих припадника ромске националности (Frančesko, Mihić i Kaјon, 2005).

Поједини аутори смарају да социјална дистанца и негативни ставови према ромској националној мањини у великој мери отежавају социјалну интеграцију и да би их требало разматрати са великом опрезношћу, јер представљају својеврсне неповољне показатеље (Jakšić, 2002). Истраживања о демографским и социо-економским показатељима положаја ромске популације у Србији управо ове елементе издвајају као једне од круцијалних фактора, како би се створиле могућности креирања озбиљног плана социјалног укључивања Рома у економски и социјални живот (Jakšić & Bašić, 2002).

Слика образовања деце ромске националности у Европи и Србији

Инклузија ромске деце у јавно образовање представља кључ за обезбеђивање приступа тржишту рада, и шире, социјалном укључивању и изласку из зачараног круга сиромаштва. образовање, само по себи представља основно и незаменљиво људско право и средство за остваривање других људских права, као и средство остваривања позитивних економских и друштвених промена. Агенција за основна права у државама чланица Европске Уније са знатним бројем припадника ромске националне мањине, извештава да око 90% Рома живи у домаћинствима са еквивалентним приходима

испод националне линије сиромаштва. Најупечатљивији податак ове студије се односи на чињеницу да око 40% деце на спавање одлази гладно барем једном у месец дана, а да највећи број деце ромске националности не завршава основну школу (Farkas, 2014). Као примарни закључак намеће се немогућност задовољења базичних људских потреба које представљају предуслов за могућност задовољења хијерархијски виших, у које спада и потреба за знањем. Крчење пута ка могућности започињања школовања и напредовања у образовању значајно коче незадовољене основне потребе деце.

Многи резултати истраживања наглашавају кључну улогу предшколског образовања за успех у каснијим фазама школовања и управо се изостанак базичног образовања у најранијим фазама школовања перципира као отежавајући фактор и главна детерминанта превременог напуштања школе (European union agency for fundamental rights, 2014). Такође, као посебан протективан фактор се истиче значај приступа квалитетном образовању у раном узрасту које представља успешнију интервенцију у односу на активности које се могу спроводити у каснијој доби (National social integration strategy, 2011).

Истраживање које је рађено у 11 држава чланица Европске Уније извештава да у Грчкој само 20% деце ромске популације (у периоду од 6 до 15 година) похађа или је похађало предшколско образовање, мање од 50% у Чешкој, Португалији, Словачкој и Шпанији, док је тај проценат нешто виши у Мађарској и Пољској, али опет знатно нижи у односу на децу неромске националности (European union agency for fundamental rights, 2014).

Републички завод за статистику (2011) износи податак о 147.604 Рома на територији Србије, иако се не негира могућност да је тај број знатно већи. Када говоримо о Ромима у систему образовања у Србији, подаци су често непоуздани, али према Извештају о мониторингу (2007) само око 2% деце одговарајућег узраста се налази у систему предшколског васпитања, мање од 40% је укључено у основно образовање, док од 70% до 90% ромске деце која се упишу у основну школу у неком тренутку напусте школовање (Monitoring reports, 2007). Обухват младих средњим образовањем у општој популацији износи 90%, наспрам само 22% младих Рома и Ромкиња. Родна димензија проблема је такође изражена, јер у овом проценту Роми су заступљени око 28%, а Ромкиње 15% у средњошколском образовању².

Дискриминаторна политика школства, са једне стране, и непознавање језика, са друге, чине да се деца у неком тренутку нађу у школама за децу са сметњама у развоју или да основно образовање завршавају по скраћеним програмима у школама за одрасле (UNICEF, 2007; Fond za otvoreno društvo, 2010a; prema Ćekić-Marković, 2016), док је стопа уписа у специјалне школе 36 пута већа него код друге деце (Roma inclusion index, 2015; prema Ćekić-Marković, 2016). Према одређеним налазима чак 30% деце ромске националности се школује у школама по специјалном програму (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016). Деца ромске националности у просеку у школском систему Србије проведу од 5 до 8 година, док већинско становништво у школама проведе нешто

2 На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС и 44/14), Влада доноси Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016 до 2025. године.

више од 12 година. Према подацима Извештаја Лиге за Декаду Рома (2006), скоро 50% ромских родитеља своју децу не шаљу у школе због лошег материјалног статуса, док 20% родитеља то не чини због недостатка основних личних докумената. Такође, не-образованост родитеља и недовољно вредновање формалног образовања издвајају се као битни разлози (Strategija za unapređivanje položaja Roma, 2010).

Одређени аутори сматрају да би требало испунити низ услова како би социјална интеграција Рома у образовни систем била успешна, а то су између осталог: обавезан припремно-предшколски програм, укључивање ромске деце у редовне образовне институције, формирање кадрова који би наставу изводили на ромском језику, креирање програма за сузбијање предрасуда према етничким мањинама, организација наставе и отварање школа при ромским насељима (Jakšić, Vašić, 2002).

Ове препоруке за успешнију интеграцију имају своје предности, али и уочљиве недостатке. Са једне стране, успешна социјална интеграција Рома захтева адекватан баланс између борбе против асимилације (очување културног, породичног и етничког идентитета Рома) и борбе против сегрегације (Matejić, 2014). Наведене препоруке знатно олакшавају процес образовања, али када се одвојено анализирају одредбе које промовишу похађање наставе на матерњем (ромском) језику, намеће се низ питања која се односе на могућност потпуне друштвене, образовне и економске интеграције. На овај начин би се створили услови за лакше савладавање градива, зближавање са вршњацима исте националности и избегавање асимилиције, али се изостављају препоруке за промоцију и спровођење антидискриминаторне политике, и најважније, каква је могућност проналажења посла уколико деца нису савладала језик државе у којој живе и у којој би требало кроз неко време да почну да раде. Према многим ауторима, изузетно низак материјални статус и непросвећеност родитеља, а не двојезичност, представљају срж проблема. Такође, постоје и тврдње према којима извођење наставе на ромском језику од стране ромских наставника, доприноси додатној „гетоизацији” Рома (Mandić, 2012).

Правни оквир – афирмативне мере за интеграцију Рома у области образовања

Према закону о предшколском васпитању и образовању (2010) одређено је да деца из осетљивих друштвених група имају предност при упису у предшколске установе, као деца из социјално нестимулативних средина. Такође, према важећим прописима, омогућен им је и олакшан упис у основну школу, чиме могу да добију бесплатно и квалитетно основно образовање користећи књиге, школски материјал, превоз, исхрану и намештај кад је то потребно (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016). Највеће баријере у предузимању овог корака јесу сиромаштво, неинформисаност и незаинтересованост родитеља о могућностима и условима школовања, страх од дискриминације, двојезичност односно недовољно познавање језика на ком се спроводи настава, непостојање интеркултуралног приступа, недовољна интерсекторска сарадња

и недовољно развијена мрежа предшколских институција у близини ромских насеља (Macura-Milovanović, 2013).

Увођење афирмативних мера се посматра као препознавање друштва да постоји дискрепанца између заштите одређених права и доступности тих права угроженим и осетљивим групама. Овим мерама се тежи унапређењу положаја Рома и ствара се предуслов за уравнотежен развој свих грађана Србије (Policy study, 2010). Афирмативне мере, предвиђене стратешким и законским оквиром образовања у Србији, заснивају се на емпиријским налазима о делотворности, а зарад лакше процене ефекта и у складу са циљем којем теже, подељене су у системске и мере на нивоу пројеката и програма (Jarić i Vukasović, 2009; Fond za otvoreno društvo, 2010b; Jovanović, 2013; prema Čekić-Marković, 2016).

У системске мере за упис у основну школу спадају одредбе којима се деца из осетљивих група могу уписати у школу без доказа о пребивалишту родитеља, без здравствене потврде и доказа о завршеном предшколском образовању, а могу се уписати и ван предвиђеног уписног периода. Затим, уколико због ванредних околности, дете старије од седам и по година није кренуло у школу, може се уписати у одговарајући разред након провере знања која је могућа на матерњем језику детета (тек након уписа) и уколико је потребно, могуће је креирање индивидуалног образовног плана (Čekić-Marković, 2016).

Мере које имају за циљ пружање подршке ученицима ромске националности при упису у средње школе спроводи Министарство просвете, науке и технолошког развоја у сарадњи са Националним саветом ромске националне мањине и Канцеларијом за људска и мањинска права (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016). Када говоримо о системским афирмативним мерама при упису у средње школе, једна од најзначајнијих активности се односи на ситуацију када ученик није остварио предвиђен број поена за упис на жељени профил. У таквим случајевима, уз потврду Националног савета ромске националне мањине или неке од релевантних невладиних организација о доказу ромског порекла, примењују се Критеријуми за упис ученика ромске националности у средње школе (Министарство просвете, решење бр. 611-00-1634/81/2006-03) према којима се одређеном броју ученика додаје 30 поена како би био могућ упис на одређени образовни профил којем је ученик тежио (Čekić-Marković, 2016).

Такође, системским афирмативним мерама одређено је да при упису у високошколску установу (2015/2016) јесте потребно доставити изјаву о припадности ромској националности у писаној форми, препоруку Националног савета ромске националне мањине и потврду Центра за социјални рад о лошем материјалном стању³, чиме се стичу услови за бесплатно целокупно школовање. У случају афирмативног уписа, студент стиче статус буџетског студента (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016).

Пројектне мере и активности су у комплементарном односу са системским афирмативним мерама и у току евалуације програма се не смеју посматрати изоловано, већ кроз синергијске ефекте. Неке од битних пројектних и програмских активности које имају за коначан циљ доступност и унапређење квалитета образовања, као и подршку и помоћ при инклузивном образовању према Čekić-Marković (2016) јесу:

3 Афирмативне мере за образовање студената за школску 2015/16: <http://www.bg.ac.rs/files/sr/vesti/Afirmativne-mere2015.pdf>.

- Пројекат „Образовање за све”, који има за циљ повећање доступности и квалитета образовања за сву децу из маргинализованих група;
- Програм „Једнаке шансе у средњошколском образовању” (Fond za otvoreno društvo i Pestaloci fondacija, 2005);
- Мрежа подршке инклузивном образовању (Министарство просвете за помоћ наставницима и школама);
- Оснаживање и проширење система ромских асистената/педагошких асистената (OEBS, 2007);
- Инклузија ромских ученика у средњим школама у АП Војводини 1 и 2 (Покрајински секретаријат за образовање и културу и Фонд за образовање Рома);
- Програм „За инклузију кроз образовање – подршка Ромима и другим маргинализованим групама” (2009–2013) кроз које се ради на успостављању образовних и институционалних модела, којим се делотворно укључују маргинализована деца у систем образовања (Заједничко деловање УНИЦЕФ-а, Црвеног крста и Швајцарске агенције за развој и сарадњу) (Џекић-Marković, 2016).

ЗАКЉУЧАК

Постојеће препоруке за успешнију социјалну инклузију деце ромске националности су свеобухватне и у многим случајевима би требало систематски и континуирано радити на мултидимензионалности „проблема Рома”. Посебно су битна четири правца политике социјалног укључивања које могу да утичу на побољшање интеграције деце ромске националности у образовни систем.

Пре свега, треба поменути педагошке асистенте који пружају подршку ученицима у извршавању школских активности, а такође помажу и наставницима и сарадницима како би се унапредио однос и рад са ученицима. Педагошки асистенти представљају део мобилних тимова за инклузију Рома, а обављају и теренске посете и имају веома позитивну улогу у спречавању раног напуштања основношколског образовања (Evropska podrška za inkluziju Roma, 2016).

Друго, кроз Закон о основама система образовања и васпитања прописане су различите мере подршке за успешну интеграцију, а међу њима и креирање индивидуализованих начина рада и индивидуалних образовних планова (само уколико индивидуализовани начини рада нису дали жељене резултате). Сви релевантни запослени у образовном систему (васпитачи, учитељи, дефектолози, педагози и психолози) би требало да прате дете и да процене да ли им је потребан индивидуализован рад и на који начин би било најбоље за дете да се он спроводи (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016).

Затим, укључивање родитеља деце ромске националности у активности образовних установа, умрежавање са запосленима у школи и партиципација у што већем броју школских и ваншколских активности, представља један од начина који би

потенцијално могао допринети превенцији раног напуштања школовања. Едукација родитеља о важности укључивања у образовни систем представља претпоставку за реализацију њихове партиципације у школским активностима деце.

Такође, требало би темељније и комплексније радити на превентивним активностима када је у питању осипање деце ромске националности у оквиру школског система. Садашње активности су усмерене на саветодавни аспект, а уколико оваква интервенција не доведе до жељеног исхода, приступа се обавештавању Центра за социјални рад и јединица локалне самоуправе (Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, 2016).

ЛИТЕРАТУРА

1. Čekić-Marković, J. (2016). Analiza primene afirmativnih mera u oblasti obrazovanja Roma i Romkinja i preporuke za unapređenje mera. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva i Vlada republike Srbije.
2. Dekada Roma – Centar za prava manjina. (2006). Dekada Roma 2005-2015. Beograd: Swedish Helsinki Committee for Human Rights.
3. Đorđević, D. B. (2004). Pozadinske pretpostavke integracije Roma. *Teme*, 28(3), 189-202.
4. Evropska podrška za inkluziju Roma. (2016). Ovde smo zajedno. Glasnik. Beograd: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju.
5. European union agency for fundamental rights. (2014). Roma survey – Data in focus: Education: the situation of Roma in 11 EU Member states. Luxembourg.
6. Farkas, L. (2014). Report on discrimination of Roma children in education. Belgium: European Commission.
7. Frančesko, M., Mihić, V. & Kajon, J. (2005). Socijalna distanca i stereotipi o Romima kod dece novosadskih osnovnih škola. *Psihologija*, 39(2), 167-182.
8. Helms, E. (2011). Roma Marginality in the European Union: An Examination of Divisions in European Society. University of Colorado, Colorado.
9. Jakšić, B. (2002). Romi između diskriminacije i integracije-Društvene promene i položaj Roma. *Filozofija i društvo XIX-XX*, 333-355.
10. Jakšić, B., & Bašić, G. (2002). Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.
11. Mandić, I. (2012). A problem of Roma education in Serbia. *Norma*, 17(2), 247-256.
12. Macura – Milovanović S. (2013). Pre-primary Education of Roma Children in Serbia: Barriers and Possibilities. *CEPS Journal*, 3(2), 9-28.
13. Matejić, J. (2014). Otherness of the Roma on the margins of barbarians: Stereotypes, prejudices and (anti) ziganism in Serbia: Case study: Šatra. *Kultura*, (142), 285-301.
14. Miladinović, S. (2008). Etnička i socijalna distanca prema Romima. *Sociološki pregled*, 42(3), 417-437.
15. Milosavljević, M. & Jugović, A. (2009). Izvan granica društva – Savremeno društvo i marginalne grupe. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

16. Monitoring reports. (2007). Jednaka dostupnost kvalitetnog obrazovanja za Rome u Srbiji. Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, Education suport program, Roma participation program.
17. National social inclusion strategy. (2011). Extreme poverty, child poverty, the Roma. Budapest: Ministry of Public Administration and Justice State Secretariat for Social Inclusion.
18. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016 do 2025 godine. Beograd:Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US, 72/12, 7/14 – US i 44/14.
19. Strategija za unapređivanje položaja Roma. (2010). Beograd: Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05 – ispravka 101/07 i 65/08.
20. Zakon o socijalnoj zaštiti, član 2, „Sl. glasnik RS”, br. 24/2011.
21. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 – autentično tumačenje, 68/2015 i 62/2016 – odluka US.
22. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. „Sl. glasnik RS”, br. 18/2010.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ:

1. Afirmativne mere za obrazovanje studenata za školsku 2015/16: <http://www.bg.ac.rs/files/sr/vesti/Afirmativne-mere2015.pdf>
2. Liga Roma – Stalna konferencija romskih udruženja građana: <https://www.ligaroma.org.rs/sr/dekada-ukratko.html?showall=&start=1>

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF SOCIAL INCLUSION ROMAN CHILDREN IN EDUCATIONAL SYSTEM

Dragica Bogetić, Aleksandar Jugović

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

In the beginning part of this work are considered models of social integration of Roms and Declaration "Decades of Rom inclusion (2005-2015)". In term of this decade there were implemented many plans of Strategy and Action which is the ultimate goal promotion of Roms and Roma women position, poverty reduction and social inclusion. How education in particular stands out like one of the main resources getting out of vicious circle of poverty, and also represents a one of the most endangered life dimension of Roms., a special attention in work is dedicated to actual state of Roma education, from aspect of meaning and obstacles for achieving this elementary human right. Goal of this work is to show legislative terms, different activities and affirmation measures that Serbia implements how integration of Roms in education system would be easier. According to the Report of monitoring (2007), 70% to 90% of children of rom nationality that started going in primary school, at some point quit schooling. So, concluding remarks are directed on display and analysis specific recommendations from Strategy for social inclusion Roms and Roma women in Republic of Serbia (2016-2025) that are ment to prevent early school quitting and making terms for full support and help at educational integration of Roms.

Key words: Roms, social inclusion, educational system, strategy, affirmative measures